

Boghandelens økonomi i 1949.

Denne undersøgelse er udarbejdet i Det økonomiske Forskningsinstitut og Regnskabslaboratoriet ved Handelshøjskolen i København. Arbejdet er udført af assistent, cand. polit. *Knud Hansen* i samarbejde med professor *P. Nyboe Andersen*, docent *Palle Hansen* og lektor *Bjarke Fog*. Undersøgelsen er foretaget på foranledning af Københavns Boghandlerforening og Den danske Provinsboghandlerforening.

Den undersøgelse, hvis resultater omtales i det følgende, er af samme art som den driftsstatistiske undersøgelse over boghandelen i hovedstaden, der blev foretaget for året 1937 af Institutet for Historie og Samfundsøkonomi¹⁾. Der er dog ikke stillet helt de samme spørgsmål ved de to undersøgelser, og bearbejdelsen har været noget forskellig. Derfor er det ikke muligt at foretage en sammenligning på alle punkter. Men de vigtigste resultater vil dog kunne sammenlignes, således som det vil blive gjort i denne redegørelse.

Oversigt over det bearbejdede materiale.

Undersøgelsen bygger på spørgeskemaer, som udsendtes til samtlige 602 medlemmer af de to boghandlerforeninger i to eksemplarer ledsaget af en vejledning. Det var hensigten, at man på det ene eksem-

Tabel 1. Udsendte og modtagne spørgeskemaer.

	Hovedstaden	Provinsen
Medlemmer af boghandlerforeningerne.....	222	380
Ialt imødekommende svar	88	131
Heraf medtaget i undersøgelsen	79	115
» skema udfyldt, men ikke medtaget p. gr. af særlige forhold.....	4	8
» skema ikke udfyldt p. gr. af særlige forhold	5	8

¹⁾ Jfr. C. Lind: Driftsstatistiske undersøgelser over boghandelen i hovedstaden, *Nationalekonomisk Tidsskrift*, 79. bind, 1941, s. 40—69.

Boghandelens økonomi i 1949.

Denne undersøgelse er udarbejdet i Det økonomiske Forskningsinstitut og Regnskabslaboratoriet ved Handelshøjskolen i København. Arbejdet er udført af assistent, cand. polit. *Knud Hansen* i samarbejde med professor *P. Nyboe Andersen*, docent *Palle Hansen* og lektor *Bjarke Fog*. Undersøgelsen er foretaget på foranledning af Københavns Boghandlerforening og Den danske Provinsboghandlerforening.

Den undersøgelse, hvis resultater omtales i det følgende, er af samme art som den driftsstatistiske undersøgelse over boghandelen i hovedstaden, der blev foretaget for året 1937 af Institutet for Historie og Samfundsøkonomi¹⁾. Der er dog ikke stillet helt de samme spørgsmål ved de to undersøgelser, og bearbejdelsen har været noget forskellig. Derfor er det ikke muligt at foretage en sammenligning på alle punkter. Men de vigtigste resultater vil dog kunne sammenlignes, således som det vil blive gjort i denne redegørelse.

Oversigt over det bearbejdede materiale.

Undersøgelsen bygger på spørgeskemaer, som udsendtes til samtlige 602 medlemmer af de to boghandlerforeninger i to eksemplarer ledsaget af en vejledning. Det var hensigten, at man på det ene eksem-

Tabel 1. Udsendte og modtagne spørgeskemaer.

	Hovedstaden	Provinsen
Medlemmer af boghandlerforeningerne.....	222	380
Ialt imødekommende svar	88	131
Heraf medtaget i undersøgelsen	79	115
» skema udfyldt, men ikke medtaget p. gr. af særlige forhold.....	4	8
» skema ikke udfyldt p. gr. af særlige forhold	5	8

¹⁾ Jfr. C. Lind: Driftsstatistiske undersøgelser over boghandelen i hovedstaden, *Nationalekonomisk Tidsskrift*, 79. bind, 1941, s. 40—69.

plar skulle tage en kopi til eget brug. Det fremgår af tabel 1, at man modtog 219 imødekommende svar, hvoraf dog 25 ikke kunne medtages i undersøgelsen, i reglen fordi forretningen har været kombineret med bogtrykkeri, bogbinderi, forlag eller papir en gros handel, således at det ikke har været muligt at udskille regnskabet for den egentlige detailboghandel.

1937-undersøgelsen omfattede i alt 80 forretninger i hovedstaden, hvilket var halvdelen af det daværende antal medlemmer (160). 1949-undersøgelsen omfatter kun lidt over en trediedel af boghandlerne i hovedstaden og 30 % af medlemmerne i provinsen. Den gennemsnitlige omsætning for de undersøgte hovedstadsforretninger var i 1937 godt 79.000 kr., i 1949 ca. 163.000 kr. Det antoges dog, at de store forretninger var forholdsvis for stærkt repræsenteret i 1937-undersøgelsen, således at den gennemsnitlige omsætning for samtlige boghandlere var lavere end for det undersøgte udsnit af forretninger. Der kan anføres forhold, som tyder på, at det samme er tilfældet for 1949-undersøgelsens vedkommende, og at dette over en vis indflydelse på størrelsen af den konstaterede nettofortjeneste.

Skemaerne blev nemlig delt i to grupper, »de først modtagne« og »de sidst modtagne«. De sidst modtagne omfatter skemaer, der indkom, efter at bestyrelserne for de to boghandlerforeninger havde tilsendt medlemmerne en fornyet, indtrængende anmodning om at udfylde og returnere de tilsendte skemaer. De to grupper er for henholdsvis hovedstad og provins opdelt efter omsætning i de syv størrelsesgrupper, som anvendes gennem hele undersøgelsen, og for hver undergruppe er den gennemsnitlige nettofortjeneste beregnet. Resultatet fremgår af tabel 2.

Både for hovedstad og provins viser denne tabel to bemærkelsesværdige forhold: 1) De sidst modtagne er mindre forretninger end de først modtagne, og 2) de sidst modtagne har gennemgående en noget mindre nettofortjeneste end de først modtagne i samme størrelsesgruppe. Det første ses tydeligst, hvis man betragter henholdsvis de tre mindste og de fire største omsætningsgrupper under et. For hovedstaden har man da blandt de først modtagne 13 små og 22 store forretninger, men blandt de sidst modtagne 27 små, men kun 17 store. Og for provinsens vedkommende udgør de små forretninger 2/7 af de først modtagne tal, men 2/5 af de sidst modtagne. I begge områder er de små forretninger således stærkest repræsenteret blandt de sidst modtagne skemaer. Når forholdet er særlig udpræget for hovedstaden, skyldes det muligvis, at den sidste anmod-

Tabel 2. Forretningerne fordelt efter skemaernes modtagelsestidspunkt.

Omsætning	Først modtagne		Sidst modtagne	
	Antal	Gns. nettoavance	Antal	Gns. nettoavance
<i>A. Hovedstaden:</i>				
Under 75.000 kr.	1	% 8,3	7	% 13,2
75—100.000 »	7	10,1	11	11,9
100—125.000 »	5	12,4	9	9,7
125—150.000 »	8	11,7	4	7,4
150—200.000 »	6	10,9	5	9,6
200—300.000 »	6	6,3	5	9,2
Over 300.000 »	2	6,2	3	2,7
Ialt	35	10,0	44	10,0
<i>B. Provinsen:</i>				
Under 75.000 kr.	5	% 14,4	3	% 11,7
75—100.000 kr.	7	11,8	4	14,3
100—125.000 »	10	10,9	7	7,9
125—150.000 »	10	11,4	3	11,3
150—200.000 »	20	9,3	8	9,3
200—300.000 »	17	9,5	6	10,2
Over 300.000 »	10	8,6	5	6,3
Ialt	79	10,3	36	9,7

ning om svar her kunne virke stærkest, fordi den kunne ske personligt (telefonisk), medens den i provinsen måtte ske skriftligt. Det ses da også, at antallet af sidst modtagne skemaer i hovedstaden er større end tallet på de først modtagne, medens det i provinsen kun er halvt så stort.

At de sidst modtagne ikke blot er de mindste, men også har en noget lavere gennemsnitlig nettofortjeneste, ses for provinsens vedkommende direkte af tabel 2, der viser en gennemsnitsavance for de først modtagne af 10,3 % mod 9,7 % for de sidst modtagne. For hovedstadens vedkommende er begge gruppers gennemsnit derimod 10,0 %. Alligevel kan det vises, at de sidst ankomne også her har en noget lavere forrentning. Sagen er, at store forretninger gennemgående har en lavere procentvis nettoavance end små forretninger. Da nu de store forretninger vejer forholdsvis tungt til blandt de først modtagne, vil gennemsnittet af denne gruppes forrentning blive trukket nedad, medens de små forretningers overvægt blandt de sidst

modtagne vil trække disses gennemsnit i vejret. Sådan går det til, at de to grupper kommer til at stå med samme gennemsnitsavance, nemlig 10,0 %. Hvis man beregner, hvad den gennemsnitlige nettofortjeneste for de sidst modtagne havde været, såfremt de havde fordelt sig på samme måde efter omsætningsstørrelse som de først modtagne, får man til resultat, at de sidst modtages gennemsnitlige nettoavance for hovedstaden bliver 9,2 %, altså en del mindre end de først modtages 10,0 %. Ved en tilsvarende beregning for provinsregnskaberne vedkommende får man nettoavancen 9,8 % for de sidst modtagne mod 10,3 % for de først indsendte skemaer.

Af disse betragtninger må man kunne drage en konklusion, der er af stor betydning ved en vurdering af undersøgelsens resultater: Når de forretninger, der spontant indsender oplysninger, har en større gennemsnitlig omsætning end de sidst modtagne og samtidig en noget større gennemsnitsavance end de sidst modtagne i samme størrelsesgruppe, vil det formentlig være tilladeligt at slutte, at »de slet ikke modtagne« forretninger gennemgående er endnu mindre end dem, der er taget med, at de har et endnu lavere udbytte end de undersøgte forretninger i samme størrelsesgruppe. Det må altså antages, at de forretninger, der ikke er kommet med, gennemgående drives knap så effektivt og rationelt som dem, undersøgelsen omfatter.

På den anden side vil den omstændighed, at de ikke-medtagne forretninger gennemgående er små, betyde, at de har en forholdsvis stor procentvis nettoavance, som det nærmere vil fremgå af tabel 4. Der er således to forhold, der trækker i hver sin retning på nettofortjenesten. Man kan derfor ikke med sikkerhed slutte, at den gennemsnitlige nettoavance for hele boghandelen, inclusive de 2/3 af forret-

Tabel 3. Undersøgte boglader efter omsætningens størrelse.

Årlig omsætning	Hovedstad	Provins	Hele landet
Under 75.000 kr.	8	8	16
75—100.000 »	18	11	29
100—125.000 »	14	16	30
125—150.000 »	12	13	25
150—200.000 »	11	28	39
200—300.000 »	11	23	34
Over 300.000 »	5	15	20
Ialt	79	114	193

ningerne, som ikke er medtaget i denne undersøgelse, vil være lavere end avancen for den undersøgte del af branchen.

Disse bemærkninger er gjort forholdsvis udførlige, fordi det er så vigtigt at prøve at gøre sig klart, om materialet er repræsentativt eller ej. Iøvrigt skal vedrørende materialets sammensætning blot henvises til tabel 3, der viser, at de medtagne provinsforretninger gennemgående er større end virksomhederne i hovedstaden. Den gennemsnitlige omsætning er i provinsen 189.000 kr. mod 163.000 kr. i hovedstaden, og ser man bort fra de allerstørste forretninger, bliver forskellen endnu mere udpræget. De fem hovedstadsforretninger, hvis omsætning ligger over 300.000 kr., har nemlig en gennemsnitsomsætning på ikke mindre end 692.000 kr., medens den tilsvarende gruppe i provinsen gennemsnitlig kun omsætter 394.000 kr.

Brutto- og nettofortjeneste.

I tabel 4 er der givet en hovedoversigt over brutto- og nettoavance i procent af omsætningen. Ved beregningen af nettoavancen er der ikke foretaget fradrag for indehaverens egen arbejds- og kapitalindsats. Derimod er rente af fremmedkapital denne gang medregnet blandt omkostningerne, hvilket ikke var tilfældet ved 1937-undersøgelsen.

Den gennemsnitlige bruttoavance for hele landet og for samtlige størrelsesgrupper er 26,0 %. Den svinger lidt fra gruppe til gruppe, men der synes ikke at være nogen systematisk forbindelse mellem omsætningens størrelse og bruttoavancens højde. Hovedstadens gennemsnit er 26,6 %, provinsens kun 25,6 %. Denne forskel kan måske også være af tilfældig karakter eller skyldes forskelle i varesortiment eller muligvis forskellig beregning af indkøbspris. Det kan tænkes, at nogle har bogført hjemtagningsomkostninger som en del af indkøbsprisen, og disse omkostninger kan meget vel være større i provinsen.

Hovedstadsforretningernes bruttoavance er ganske den samme som i 1937. Det kan umiddelbart synes overraskende, idet prismyndighederne i 1944 nedsatte avancen på bøger med 5 %. Man skulle altså have ventet en lavere bruttoavance i 1949. Her må man dog, lige som ved den tidligere omtalte beregning af de først og sidst modtagne regnskabers nettofortjeneste, være forsigtig med et groft gennemsnit, idet dette kan dække over en forskelligt sammensat omsætning. Det er sandsynligt, at der er sket en ændring i omsætningen, som ville have trukket bruttoavancen i vejret, hvis ikke myndig-

Tabel 4. Brutto- og nettoavance, bogførte og beregnede omkostninger.

Omsætning, 1000 kr.	Under 75	75- 100	100- 125	125- 150	150- 200	200- 300	Over 300	Ialt
<i>A. Hovedstaden.</i>								
Antal forretninger	8	18	14	12	11	11	5	79
Gnstl. bruttoavance, pct. af omsætning	26,8	25,8	27,0	27,8	26,3	26,2	25,6	26,6
» nettoavance, do.	12,5	11,2	10,7	9,6	10,2	7,6	4,0	10,0
Bogførte omkostninger, do.	14,3	14,6	16,3	18,2	16,1	18,6	21,6	16,6
Beregneede omkostninger, do.	18,6	14,1	12,9	10,8	10,1	7,7	6,2	12,0
Heraf: Indehavers løn, do.	15,0	11,7	10,4	9,4	8,5	7,0	4,8	
hustrus løn, do.	1,0	0,9	0,9	0,5	0,7	0	0	
renter af egenkapital, do.	2,6	1,5	1,6	0,9	0,9	0,7	1,4	
Egentlig driftsherregævinst, do.	÷ 6,1	÷ 2,9	÷ 2,2	÷ 1,2	0,1	÷ 0,1	÷ 0,8	
<i>B. Provinsen.</i>								
Antal forretninger	8	11	16	13	28	23	15	114
Gnstl. bruttoavance, pct. af omsætning	26,3	25,1	24,0	26,0	24,9	26,8	25,3	25,6
» nettoavance, do.	13,4	11,3	9,5	11,5	9,4	9,8	7,8	10,0
Bogførte omkostninger, do.	12,9	13,8	14,5	14,5	15,5	17,0	17,5	15,6
Beregneede omkostninger, do.	15,7	12,2	10,8	10,5	9,4	9,0	6,5	
Heraf: Indehavers løn, do.	13,4	10,6	9,5	8,7	7,9	6,9	5,3	
hustrus løn, do.	0,7	0,9	0,3	0,5	0,3	0,7	0	
rente af egenkapital, do.	1,6	0,7	1,0	1,3	1,2	1,4	1,2	
Egentlig driftsherregævinst, do.	÷ 2,3	÷ 0,9	÷ 1,3	1,0	0,0	0,8	1,3	

hedernes nedsættelse var kommet. Det må nemlig antages, at bøger har udgjort en stigende andel af omsætningen. Forretningernes totale omsætning regnet i kroner er lidt mere end fordoblet siden 1937. Regnet i omsatte varemængder er solget imidlertid praktisk taget uændret, idet et særligt beregnet »pristal« for boghandlervarer også viser godt og vel en fordobling (bøger er ganske vist kun steget ca. 50 % og blyanter og fyldepenne endog kun 20 %, men papir til gengæld 195 %). Det vides yderligere, at bogmængden er steget så stærkt, at den trods en ret lille prisstigning på bøger også har udgjort en større andel af den samlede omsætning i kroner og øre i 1949 end i 1937.

Denne stigning i bøgernes andel af omsætningen betyder, at bruttoavancen trækkes opad, idet bøger hævdes at have en større avanceprocent end den øvrige omsætning. Yderligere oplyses det fra boghandlerside, at man nu i større udstrækning end i 1937 tager bøger hjem i fast regning, hvilket giver større rabat end hjemtagnin-

Tabel 5. Forretningerne fordelt efter bruttoavance og omsætningsstørrelse.

Bruttoavance (pct)→		Under	18-	20-	22-	24-	26-	28-	30-	32-	34-	Ialt
		18	19	21	23	25	27	29	31	33	35	
Under 75.000 kr.	H		1	1		1	2	2			1	8
	P	1				1	3	2	1			8
75—100.000 kr.	H			1	5	3	4	3	2			18
	P			1	3	2	2	3				11
100—125.000 kr.	H			1	1	2	6	2	2			14
	P		1	4		8	3					16
125—150.000 kr.	H					3	4	2	2	1		12
	P				5	1	4	2			1	13
150—200.000 kr.	H			2		1	4	2	1	1		11
	P		2	6	3	6	5	4		1	1	28
200—300.000 kr.	H				2	2	5	2				11
	P			3	2	5	5	4	3		1	23
Over 300.000 kr.	H				3			2				5
	P				4	6	3	1	1			15
Ialt	H		1	5	11	12	25	15	7	2	1	79
	P	1	3	14	17	29	25	16	5	1	3	114

gen i kommission, lige som reglerne om større bruttoavancer på større partier udnyttes stærkere nu end dengang. Det er derfor rimeligt at antage, at der er sket en forskydning i omsætningen, som uden offentlige indgreb ville have medført en tendens til stigning i bruttoavancen.

I tabel 5 er forretningerne opdelt i grupper efter bruttoavance. Fordelingerne for henholdsvis hovedstad og provins har toppunkt henholdsvis lidt over og lidt under 26 %, mens begge aftager jævnt til begge sider af det respektive toppunkt. Dette kunne tyde på en systematisk forskel. Ved 1937-undersøgelsen blev det konstateret, at forretningerne samlede sig omkring to toppunkter, hvilket måtte fortolkes på den måde, at der var to forretningstyper med en bruttoavance på omkring henholdsvis 25 og 30 %. Det blev antaget, at de to typer adskille sig for så vidt angik varesortiment, men det var ikke muligt at konstatere dette. Ved den nye undersøgelse har man

prøvet at konstatere, om varesortimentet skulle have nogen indflydelse på den gennemsnitlige bruttoavance. Det har kun for meget få forretninger været muligt at opgøre, hvor meget salget af bøger udgør af den samlede omsætning. Derimod har det for omkring halvdelen af forretningerne været muligt at beregne, hvor mange pct. bøger udgør af det samlede lager. Tabel 6 viser imidlertid, at der ikke er nogen bestemt sammenhæng mellem denne procent og bruttoavancen. Dette er dog ikke tilstrækkeligt til at afkræfte hypotesen om, at der kan være en sammenhæng mellem varesortiment og bruttoavance. Det kan nemlig tænkes, at sammensætningen af de bøger, man sælger, er forskellig, således at nogle fortrinsvis sælger bøger, på hvilke forlagene giver den højest tilladte rabat (eller omvendt). Spørgsmålene om bruttoavancens sammenhæng med nettoavance og omkostninger vil senere blive taget op.

Nettoavancen, jvf. tabel 4, er faldende med stigende omsætning. Dette gælder dog naturligvis kun, når man regner nettofortjenesten i procent af omsætningen. Den absolutte nettofortjeneste er stigende. For gennemsnitsforretningen i de nævnte grupper vil den i hovedstaden rundt regnet udgøre:

12,5 % af 60.000 kr. eller 7.500 kr.
11,2 % af 88.000 kr. eller 9.850 kr.
10,7 % af 112.000 kr. eller 12.000 kr.
9,6 % af 137.000 kr. eller 12.900 kr.
10,2 % af 170.000 kr. eller 17.300 kr.
7,6 % af 240.000 kr. eller 18.000 kr.
4,0 % af 692.000 kr. eller 27.700 kr.

Tabel 6. Bøgers procentvise andel i samlet lager.

Gennemsnit for grupper efter bruttoavancens størrelse.

Bruttoavance (pct.)	18- 19	20- 21	22- 23	24- 25	26- 27	28- 29	30- 31	32- 33	34- 35	Ialt
<i>A. Hovedstaden.</i>										
Antal forretninger		4	3	6	11	9	4	1		38
Bøgers andel i samlet lager.		51	36	56	56	53	54	30		52
<i>B. Provinsen</i>										
Antal forretninger	3	8	11	21	16	8	2	1	1	69
Bøgers andel i samlet lager	52	39	45	40	44	49	42	35	41	45

I provinsen har forretningerne gennemsnitligt lidt større nettofortjeneste end forretninger i samme omsætningsgruppe i hovedstaden. Man kunne derfor vente, at provinsens gennemsnitlige nettofortjeneste var lidt større end hovedstadens. Dette er imidlertid ikke tilfældet, da der i provinsen som nævnt er forholdsvis flere forretninger i de store omsætningsgrupper end i hovedstaden, og da de store omsætningsgrupper jo har lavere nettofortjeneste trækker dette nedad i provinsens samlede gennemsnit, således at dette alligevel ikke bliver højere end hovedstadens, men netop af samme størrelse (10,0 %).

1949-undersøgelsen viser en gennemsnitlig nettoavance på 10,0 % både for provins og hovedstad. 1937-undersøgelsen viste en nettoavance for hovedstaden på 9,6 %, hvori dog som nævnt var inkluderet rente af fremmedkapital. Hvis denne havde været fratrukket på samme måde som i nærværende undersøgelse, ville nettoavancen antagelig være blevet reduceret til ca. 9,0 %. 120 af de forretninger, der indgik i 1949-undersøgelsen oplyser nemlig, at de har betalt gennemsnitlig 0,9 % af omsætningen i rente af lånt kapital. Hvis man antager, at den sidste trediedel af forretningerne ikke har betalt renter, betyder det altså, at rentebetaling for alle forretningerne under eet har udgjort 0,6 % af omsætningen. Det kan dog ikke udelukkes, at nogle forretninger har opført sine renteomkostninger blandt »øvrige omkostninger«, således at der i virkeligheden skulle reduceres med mere end 0,6 %. Forøgelsen af nettoavancen må derfor antages at være med mindst 1 %. Dette kan muligvis stå i forbindelse med ændret sammensætning af materialet. En sammenligning af omkostningerne i 1937 og 1949 gør det dog forklarligt, om der virkelig skulle være sket en forbedring af den nævnte størrelsesorden, idet den næststørste omkostningspost, huslejen, er faldet fra 4,3 % til 2,6 % af omsætningen.

Opgørelsen af en virksomheds fortjeneste er som bekendt usikker, fordi det volder vanskelighed at fastsætte en rigtig værdi af lageret. Man kan formindske eller forøge årets fortjeneste ved at ændre lagerets bogførte værdi. For at fastslå, om noget sådant havde fundet sted, spurgte man på spørgeskemaet om både bogført værdi og indkøbsværdi af lageret ved årets begyndelse og afslutning. Det er imidlertid kun et mindre antal forretninger, der har været i stand til at give oplysning om indkøbsværdi. En gennemgang af disse regnskaber viser, at 9 har »skabt reserver« på gennemsnitlig 1,8 % af omsætningen ved at afskrive på lageret, mens 10 andre har for-

brugt reserver på gennemsnitlig 1,9 % af omsætningen ved at opskrive lagerværdien i forhold til indkøbsværdien. Det ser altså ikke ud til, at man på denne måde systematisk har påvirket overskuddet. Iøvrigt kan man ikke vide noget om, hvorvidt ekstra afskrivninger eventuelt havde været på sin plads i 1949, idet det meget vel kan tænkes, at boglagrene er blevet ukurante hurtigere end normalt.

De samlede omkostninger.

De samlede bogførte omkostninger i pct. af omsætningen er, som tabel 4 viser, jævnt stigende med stigende omsætning. Dette er egentlig ikke overraskende, når man husker, at arbejdet i de mindre forretninger for en stor del gøres af indehaveren, eventuelt sammen med hustruen. Dette »letter« på omkostningskontoen, idet indehaveren aflønnes af nettofortjenesten, men denne »besparelse« bliver forholdsvis mindre jo større omsætningen bliver. På den anden side kunne man vente, at de større forretninger ville være i stand til at udnytte personale og lokaler mere effektivt, hvilket skulle formindske de relative omkostninger. 1937-undersøgelsen viste da også ret konstante omkostninger (mellem 16,8 og 17,8 %, excl. betalte renter) uanset omsætningens størrelse. Ja, det var faktisk således, at de to grupper med den største omsætning i 1937 havde de laveste omkostninger, mens de nu har langt de højeste. Vi skal senere under gennemgangen af omkostningerne se, at lønningsudgifterne er gået stærkt i vejret netop for de store forretninger.

For at kunne gennemføre en virkelig sammenligning af udbytte- og omkostningsforhold i store og små forretninger, i det hele taget fra forretning til forretning, måtte man opgøre ikke alene de bogførte og udbetalte omkostninger, men også en passende aflønning til indehaveren for hans arbejds- og kapitalindsats. Dette er forsøgt i 1949-undersøgelsen, men det må straks understreges, at resultatet i flere henseender er vilkårligt og skønmæssigt. Egenkapitalen er beregnet forrentet til 5 % p. a., hvilket de fleste vel vil finde rimeligt. Imidlertid var det i mange tilfælde svært på grundlag af de indsendte statusopgørelser at fastslå, hvor stor en del af en formue, der var bundet som egentlig forretningskapital, og hvor stor en del, der var investeret på anden måde. Dette kan have givet anledning til nogen vilkårlighed. Dette gælder også, og i endnu større grad, med fastsættelsen af arbejdsvederlaget. Dette bestemtes efter følgende skala (skala I i nedenstående taleksempel): Indehaveren fik i alle tilfælde tildelt 6000 kr. i hovedstaden, 5000 kr. i provinsen

som løn for deltagelse i ekspeditionsarbejde. Dette tal blev efter nogle stikprøver fastsat som liggende i underkanten af, hvad en faglært medhjælper får, idet indehaveren jo ikke bruger hele sin tid til ekspeditionsarbejde, men også noget til egentlig driftsledelse. Som vederlag herfor fastsattes ret vilkårligt 5 % af en omsætning indtil 200.000 kr. og 3 % af resten. Hvis der i en forretning var to kompagnoner, fik disse hver sin portion »grundløn« for ekspeditionsarbejde, hvorimod de delte driftsvederlaget. Ansættelsen af vederlag for medhjælpende hustruers vedkommende var på en måde endnu vanskeligere, idet man ikke kunne regne med, at de har fuld beskæftigelse i forretningen. Man valgte derfor at ansætte hustrulønnen uden korrektion til det beløb, der var angivet på hvert enkelt skema.

Tabel 4 viser, hvad de »beregnete omkostninger« udgør for de forskellige virksomhedsstørrelser, når de opgøres på ovennævnte måde. Når disse beregnede omkostninger trækkes fra nettoavancen, kommer man til det, der undertiden kaldes for »den egentlige driftsherrevinst«, hvorved forstås den gevinst, der bliver til overs til indehaveren, efter at der er tilregnet ham normal forrentning af hans indskudte egenkapital og normal aflønning af hans egen arbejdsindsats. Ved normal forrentning må forstås den forrentning, der kunne opnås ved en kapitalanbringelse med tilsvarende risiko, og ved normal aflønning forstås tilsvarende den indtægt, der kunne opnås ved udførelse af tilsvarende arbejde for andre.

Det ses, at den egentlige driftsherrevinst gennemgående er negativ undtagen for de store forretninger i provinsen. Det er navnlig indehaverlønnen, der vejer til blandt de beregnede omkostninger. Hver enkelt kan have sin egen mening om, hvorvidt den anførte, ret tilfældigt valgte skala ansætter lønnen for højt eller for lavt. Grundbeløbet, de 5000 (eller 6000) kr., kan der vel næppe blive megen diskussion om. Det afgørende er procentsatserne for driftsledelse. Det vil imidlertid være nemt for den enkelte læser efter behag at forøge eller formindske disse procenter og at se, hvorledes dette vil virke på den egentlige driftsherrevinst, positiv eller negativ, der bliver til overs derefter.

Man kunne f. eks. tænke sig, at de ovennævnte procentsatser, 5 og 3, nedsattes til 4 og 2 (stadig for omsætning under og over 200.000 kr.). I nedenstående taleksempel er disse satser betegnet som skala II. Eksemplet viser for fire forskellige omsætningsstørrelser, dels hvor stor indehaverlønnen bliver i hovedstaden efter de

to nævnte skalaer, dels hvor meget der faktisk er opnået, efter at forrentning af egenkapital og aflønning af hustruer er fradraget i den samlede nettofortjeneste.

Omsætning	Beregnet indehaverløn Hovedstaden		Opnået gnstl. indehaverløn	
	Skala I	Skala II	Hovedstaden	Provinsen
75.000 kr.	9.750 kr.	9.000 kr.	ca. 6.000 kr.	ca. 7.500 kr.
125.000 kr.	12.250 kr.	11.000 kr.	ca. 10.150 kr.	ca. 11.000 kr.
200.000 kr.	16.000 kr.	14.000 kr.	ca. 16.000 kr.	ca. 15.800 kr.
400.000 kr.	22.000 kr.	18.000 kr.	ca. 18.200 kr.	ca. 26.200 kr.

Den beregnede indehaverløn efter skala II bliver 1 % af omsætningen lavere end efter skala I. Det viser sig, at skala II stemmer bedst med, hvad der opnås i hovedstanden. I provinsen når den beregnede indehaverløn derimod for de større forretninger op på det niveau, der svarer til skala I, som i provinsen er 1000 kr. lavere end angivet i tabelopstillingen. Dette er blot et andet udtryk for, at disse forretninger giver en positiv egentlig driftsherrevinst.

Sammenhæng mellem nettoavance, omsætningens størrelse, bruttoavance og omkostninger.

Tabel 5 viste, hvorledes spredningen m. h. t. bruttoavance var inden for de forskellige omsætningsgrupper. Tabel 7 viser den tilsvarende spredning m. h. t. nettoavance. Her er spredningen endnu større, idet nettoavancen svinger fra under 0 til over 20 %. Tabellen bekræfter, at den procentvise nettoavance er stigende med faldende omsætning, hvad vi allerede har set af gennemsnitstallene for de enkelte

Tabel 7. Forretningerne fordelt efter nettoavance og omsætningens størrelse.

Nettoavance (pct.)	Nega- tiv											Ialt	
		0-1	2-3	4-5	6-7	8-9	10-11	12-13	14-15	16-17	18-19		20-21
Under 75.000 kr. . .			1			2	4	3	3	1	1	1	16
75—100.000 » ..				2	2	2	9	6	6	1	1		29
100—125.000 » ..		1		3	3	5	8	8	2				30
125—150.000 » ..	1	1		2	5	2	4	4	2	1	2	1	25
150—200.000 » ..			1	5	11	5	6	6	3	2			39
200—300.000 » ..		2	1	4	8	5	7	3	3	1			34
Over 300.000 » ..	1		1	6	3	6	2		1				20
Ialt.....	2	4	4	22	32	27	40	30	20	6	4	2	193

Tabel 8. Forretningerne fordelt efter netto- og bruttoavance.

Nettoavance (pct.) →	Negativ	0	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	Ialt	Gnsst. netto-avance	Gnsst. brutto-avance	Gnsst. omk.
		-1	-3	-5	-7	-9	-11	-13	-15	-17	-19	-21				
18.....			1										1	3,0	17,5	14,5
18—19.....		1			1		1	1					4	8,0	19	11,0
20—21.....			1	4	4	3	6	1					19	8,1	21	12,9
22—23.....	1			5	5	7	8	2					28	8,4	23	14,6
24—25.....		2	1	5	7	3	12	8	3				41	9,4	25	15,6
26—27.....	1		1	6	9	7	8	12	6				50	9,8	27	17,2
28—29.....		1		2	5	5	4	5	4	2	3		31	11,3	29	17,7
30—31.....					1	2	1	1	5	1	1	1	12	14,0	31	17,0
32—33.....								1	1	1			3	15,0	33	18,0
34—35.....									1	2		1	4	17,5	35	17,5
Ialt.....	2	4	4	22	32	27	40	30	20	6	4	2	193	10,0	26,0	16,0
Gnsst. bruttoavance ...	25,0	24,5	22,5	24,7	25,4	25,7	24,8	25,9	28,8	32,0	29,5	33,0	26,0			
Gnsst. nettoavance	÷1,0	1,0	3,0	5,0	7,0	9,0	11,0	13,0	15,0	17,0	19,0	21,0	10,0			
Gnsst. omkostninger...	26,0	23,5	19,5	19,7	18,4	16,7	13,8	12,9	13,8	15,0	10,5	12,0	16,0			

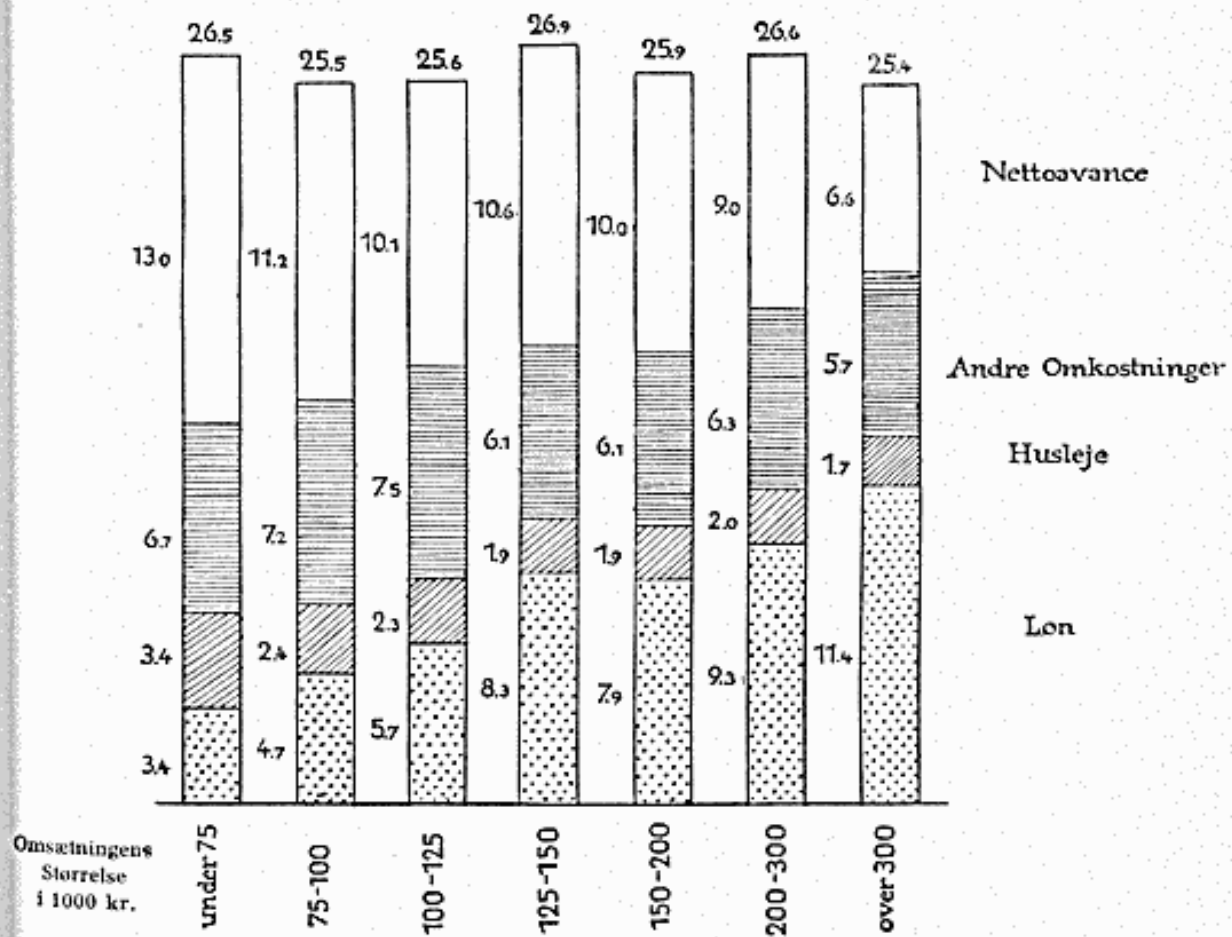
grupper. I tabel 8 er forretningerne samtidig fordelt både efter netto- og bruttoavance. Denne spredningstabel viser, at stigende bruttoavance medfører stigende nettoavance. Det er nu af interesse at vide, om det alene er den større bruttoavance, der er årsag til, at nogle forretninger har større nettoavance end andre. Derfor er det nederst i tabel 8 beregnet, hvor stor den gennemsnitlige bruttoavance er i de enkelte nettoavancegrupper. Derefter kan de gennemsnitlige omkostninger i nettoavancegrupperne let beregnes ved en enkel subtraktion. Det viser sig, at omkostningerne ved stigende nettoavance har en tydelig faldende tendens. På samme måde er sammenhængen mellem omkostninger og bruttoavance beregnet i tabellens yderste højre del, der viser, at omkostningerne stiger tydeligt med stigende bruttoavance, men dog ikke så stærkt, at hele stigningen i bruttoavancen bliver opslugt. Der bliver en del til overs til stigning i nettoavancen.

De enkelte omkostningsposter.

På spørgeskemaet blev der spurgt om omkostningernes fordeling på 15 forskellige poster, hvoraf den sidste dog blot blev kaldt »diverse omkostninger«. Det er ikke alle forretningerne, der har været i stand til at udspecificere omkostningerne så stærkt, idet to eller flere af de på skemaet nævnte poster ved udfyldningen er slået sammen. Resultatet af bearbejdelsen fremgår af tabel 9, hvor det for hver posts ved-

Tabel 9. De enkelte omkostningsarter i pct. af omsætningen.

Omsætning i 1000 kr.	Antal forr.	Under 75	75- 100	100- 125	125- 150	150- 200	200- 300	Over 300	Ialt
1. Lønninger	188	3,4	4,7	5,7	8,3	7,9	9,3	11,4	7,4
2. Husleje	167	3,4	2,4	2,3	1,9	1,9	2,0	1,7	2,2
3. Lys, varme, rengøring	147	1,1	1,1	1,0	0,9	0,9	0,7	0,6	0,9
4. Kontoromkostninger	117	0,7	0,7	0,7	0,7	0,5	0,7	0,7	0,7
5. Fragt og porto	124	1,3	1,5	1,1	1,0	0,9	0,9	1,2	1,1
6. Indpakningsmateriale	69	0,3	0,4	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,4
7. Forsikringer	159	0,5	0,4	0,6	0,4	0,5	0,4	0,3	0,4
8. Reklame	150	0,7	0,9	0,9	0,9	0,7	0,7	0,6	0,8
9. Rep. og vedligeholdelse af inventar ..	127	0,6	0,5	0,4	0,3	0,4	0,6	0,4	0,5
10. Automobilers drift	21	—	1,3	0,7	0,4	0,7	0,4	0,3	0,6
11. Afskrivning på biler	14	—	0,9	0,7	0,5	0,5	0,3	0,2	0,5
12. Afskrivning på inventar	121	0,5	0,3	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3
13. Tab på debitorer	39	0,1	1,1	0,9	0,9	0,5	0,4	0,4	0,6
14. Betalte renter	120	1,1	0,9	1,1	1,3	0,7	0,6	0,9	0,9

Avance og omkostninger i procent af omsætningen for boghandlere i hele landet.

Sojlernes højde angiver bruttoavance.

kommende er angivet, hvor mange forretninger, der specielt har angivet den pågældende omkostning. Kun disse forretninger er taget med. Dette giver formentlig ret nøjagtige oplysninger for de større omkostningsposter som husleje og lønninger, som alle har specielle konti for. Men for så vidt angår visse mindre poster, f. eks. reklame, er det muligt, at man får for store gennemsnitstal. Det er nemlig sandsynligt, at kun de forretninger, for hvilke disse poster har større betydning, har indrettet specielle konti for dem, mens de i forretninger, hvor den pågældende omkostningsart er mindre væsentlig, bliver ført sammen med andre omkostningsarter, eventuelt under diverse.

I tabel 9 er resultaterne meddelt for hovedstad og provins under eet. I de følgende bemærkninger til de enkelte omkostningsposter vil der bl. a. blive gjort opmærksom på de karakteristiske forskelle mellem de to dele af landet.

1. *Lønninger til personale.* Som tidligere nævnt er det på grund af den aftagende betydning af indehaverens egen arbejdsindsats ganske naturligt, at lønningsudgiften (i pct. af omsætningen) er større, jo større omsætningen er. Dette gælder både hovedstad og provins. Den gennemsnitlige udgift i hovedstaden er 7,6 %, i provinsen 7,4 % af omsætningen. Her må det imidlertid igen huskes, at provinsforretningerne i undersøgelsen gennemgående er større end hovedstadsforretningerne. Dette trækker provinsens samlede gennemsnit op. Hvis man ser på de enkelte omsætningsgrupper, ligger provinsen gennemgående 1 % (stadig af omsætningen) under hovedstaden. I sammenligning med 1937-undersøgelsen ligger hovedstaden praktisk talt uændret, idet den gens. lønudgift i 1937 var 7,4 % mod 7,6 % i 1949. For omsætningsgrupperne er der imidlertid sket den forskydning, at udgiften er faldet for de mindre forretninger, mens den er steget meget betydeligt for de større. Dette er åbenbart hovedårsagen til den tidligere påpegede ugunstige omkostningsudvikling for de store forretninger. Et par tal vil vise dette. Først må det bemærkes, at forretningerne ved 1937-undersøgelsen blev opdelt efter omsætning i grupper, der ret nøje svarer til grupperne i den foreliggende undersøgelse, blot med den forskel, at omsætningstallene nu er dobbelt så høje som før krigen på grund af prisstigningen. Endvidere behandler 1937-undersøgelsen alle forretninger med omsætning over 100.000 kr. under et, hvorfor man ved sammenligninger med 1949-undersøgelsen må se på alle over 200.000 kr. under eet.

*Lønudgift i pct. af omsætningen for lige store
forretninger i 1937 og 1949 i hovedstaden.*

Omsætning 1949	Lønudgift 1937	Lønudgift 1949
Under 5.000 kr.	4,6	3,9
75—100.000 kr.	5,9	5,7
100—125.000 kr.	6,1	6,0
125—150.000 kr.	6,6	9,1
150—200.000 kr.	7,8	7,7
Over 200.000 kr.	8,7	11,3
	Ialt.... 7,4	7,6

Lønningsudgiften svinger mellem 0,8 og 16,7 % for de enkelte forretninger.

2. *Husleje.* Modsat lønudgiften er denne post aftagende med stigende omsætning, idet større forretninger kan udnytte lokalerne bedre. Gennemsnittet er her betydeligt lavere i provinsen (1,9 %) end i hovedstaden (2,6 %), hvor det dog igen, som følge af huslejestoppet, er langt lavere end i 1937 (4,3 %). Her er tallene efter omsætning:

Huslejeudgift i pct. af omsætningen for lige store forretninger.

Omsætning 1949	Provinsen 1949	Hovedstaden 1949	Hovedstaden 1937
Under 75.000 kr.	2,8	4,0	7,0
75—100.000 kr.	1,9	2,8	5,0
100—125.000 kr.	1,9	2,7	5,1
125—150.000 kr.	1,7	2,2	5,0
150—200.000 kr.	1,9	2,0	4,7
Over 200.000 kr.	1,8	2,0	3,2
	Ialt.... 1,9	2,6	4,3

Det ses, at udgiften mellem 1937 og 1949 for alle grupper, bortset fra den største, er faldet med over 2 %. Udgiften for de enkelte forretninger svinger mellem 0,5 og 5,8 %.

3. *Lys, varme og rengøring.* Gennemsnittet er her 0,9 % både for hovedstad og provins. For de to mindre grupper ligger provinsen dog højest, for resten af grupperne har hovedstaden større omkostninger end provinsen. I hovedstaden er der ikke sket nogen ændring af betydning siden 1937, hvor man brugte 1,0 % af omsætningen til disse udgifter. For de enkelte forretninger svinger disse omkostninger fra 0,2 til 2,7 %.

4 og 5. *Kontoromkostninger. Fragt og porto.* Ingen af disse omkostningsarter synes at have nogen systematisk sammenhæng med omsætningens størrelse. Begge er lidt højere i hovedstaden end i provinsen, henholdsvis 0,8 og 0,6 % til kontoromkostninger og 1,2 og

1,0 % til fragt og porto. Det giver tilsammen 2,0 % for hovedstaden, mens man i 1937 kun brugte 1,3 % af omsætningen hertil. Begge de to poster svinger for de enkelte forretninger mellem 0,1 og næsten 4 %.

6. *Indpakkingsmateriale.* Hertil bruges 0,4 % både i hovedstad og provins mod 0,3 % i hovedstaden i 1937. De enkelte forretninger svinger mellem 0,1 og 1,2 %.

7. *Forsikringer.* Her ligger hovedstaden med knapt 0,5 % en anelse over provinsens 0,4 %. Hovedstaden brugte 0,3 % i 1937. De enkelte forretninger svinger mellem 0,1 og 1,4 %.

8. *Reklame.* Her bruger hovedstaden igen lidt mere end provinsen, henholdsvis 0,9 og 0,7 %. Hovedstaden brugte 0,7 % i 1937. De enkelte forretninger bruger fra 0 til 2,4 % (en enkelt forretning har dog opgivet 6,5 %).

9. *Reparationer og vedligeholdelse af inventar.* Både hovedstad og provins bruger 0,5 %. I hovedstaden brugtes i 1937 0,5 %, heri dog afskrivninger incl. Hertil svarer i 1949 0,8 %, idet afskrivninger alene andrager 0,3 %.

10 og 11. *Drift af og afskrivning på automobiler.* Til disse to poster, der iøvrigt kun er opgivet af få firmaer, bruges der betydeligt mere i hovedstaden end i provinsen, nemlig henholdsvis 0,9 og 0,4 % til drift og 0,8 og 0,3 % til afskrivning. Det giver tilsammen 1,7 % i hovedstaden, et tal, der dog kun bygger på en lille halv snes firmaer. Der er antagelig ikke flere, der har forretningsbil.

12. Omtalt under 9.

13. *Tab på debitorer.* Udgjorde 0,6 % både i hovedstad og provins mod kun 0,2 % i hovedstaden i 1937. De to tal kan dog næppe sammenlignes, idet ca. 90 % af forretningerne i 1937 opgav denne post mod 17 % i 1949, og det var formentlig de 17 %, der havde de største tab på debitorer.

14. *Betalte renter* udgjorde 1,0 % i hovedstaden og 0,8 % i provinsen. I 1937 opgjordes rentekravet af *hele* den i forretningerne indestående kapital, altså også egenkapitalen, til 1,6 %, hvilket synes at være lidt mindre end i 1949, jvf. de i tabel 4 meddelte oplysninger om rente af egenkapitalen.

Oplysninger vedrørende personaleforhold.

På grundlag af de meddelte oplysninger om beskæftigede personer beregnedes for hver forretning hvor mange helårspersoner, der ialt havde været beskæftiget. I dette tal blev indregnet både indehaveren og lønnet arbejdskraft og både faglærte og ufaglærte, lærlinge, kontor-

Tabel 10. Antal beskæftigede og omsætning pr. person.

Omsætning i 1000 kr.		Under	75	100	125	150	200	Over	Ialt
		75	-100	-125	-150	-200	-300	300	
Gennemsnitligt antal beskæftigede	H	2,1	2,5	3,2	4,0	4,4	5,6	15,7	4,1
	P	2,4	2,7	3,3	4,4	5,0	7,3	9,3	5,3
Oms. pr. person (samlet antal personer) i 1000 kr.	H	29,2	38,0	34,6	36,3	42,7	46,0	54,3	38,5
	P	27,5	35,1	36,4	36,0	35,1	36,4	43,3	36,9
Oms. pr. person (indehaver, faglært og ufaglært ekspeditionspersonale) i 1000 kr.	H	38,3	50,6	50,0	49,4	56,5	74,3	99,0	55,0
	P	46,6	66,7	69,7	63,4	68,8	64,4	83,3	67,2
Antal forr., hvor hustru deltager	H	2	3	6	3	3	0	0	17
	P	1	2	2	1	2	4	0	12
Gens. opgivet »hustruløn« i 1000 kr.	H	2,4	5,0	2,9	2,7	4,3			
	P	3,0	4,5	2,3	9,0	6,0	7,0		

personale og bude. Alle blev tillagt samme vægt, selv om det naturligvis er klart, at man ikke uden videre kan sammenligne f. eks. en faglært og en lærling. De vigtigste resultater fremgår af tabel 10.

Det samlede antal beskæftigede er noget større i provinsen end i hovedstaden i alle omsætningsgrupperne, bortset fra den største, for hvilken en sammenligning imidlertid er vanskeligere, fordi forretningerne i denne gruppe er meget større i hovedstaden end i provinsen. Derimod vil det huskes, at provinsens lønudgift var mindre end hovedstadens. Dette må altså skyldes forskel i lønniveau og eventuelt forskelle i personalets sammensætning. Omsætning pr. person, når denne beregnes i forhold til det samlede personale, viser sig følgelig også gennemgående at være lavest i provinsen. Det er i tabellen yderligere beregnet, hvor stor omsætningen er pr. person, når man kun ser på det egentlige ekspeditionspersonale, nemlig indehaver, faglærte og ufaglærte. Det viser sig nu, at provinsen har den største omsætning pr. person, undtagen i de to grupper med størst omsætning. Det, der trækker omsætningen pr. person ned i provinsen for forretninger under 200.000 kr., må altså være et forholdsvis stort antal af bude, lærlinge og kontorister. At dette er tilfældet bekræftes af tabel 11, der iøvrigt omfatter et lidt mindre antal forretninger, idet ikke alle havde givet oplysninger om løn til de enkelte beskæftigede eller grupper af beskæftigede.

Tabel 11. Antal beskæftigede og gennemsnitlig løn i forskellige personalegrupper.
(Løn i 1000 kr.).

Omsætning	Faglærte		Ufaglærte		Lærlinge		Kontorpers.		Bude	
	Antal	Gnstl. løn	Antal	Gnstl. løn	Antal	Gnstl. løn	Antal	Gnstl. løn	Antal	Gnstl. løn
<i>Hovedstaden.</i>										
Under 75.000 kr.	0,1	5,0	2,4	3,0	1,6	1,7	0	—	1,1	2,3
75—100.000 »	4,3	5,9	6,7	4,5	4,5	1,4	0,5	3,6	3,1	2,4
100—125.000 »	7,2	5,1	5,2	4,0	8,2	1,8	0,5	6,6	2,7	2,0
125—150.000 »	13,2	6,5	8,4	4,4	5,3	1,8	0,8	6,9	5,8	2,4
150—200.000 »	14,9	5,3	6,0	4,5	5,8	1,5	1,8	5,3	3,9	3,2
200—300.000 »	10,6	7,2	1,3	4,1	5,0	1,4	1,8	5,0	4,0	4,2
Over 300.000 »	21,4	10,6	0,5	6,8	6,1	2,2	10,8	5,4	3,5	2,7
Ialt	71,7	6,9	30,5	4,3	36,5	1,7	16,2	5,4	24,1	2,9
<i>Provinsen.</i>										
Under 75.000 kr.	0,4	4,0	1,4	3,1	5,0	1,4	0	—	1,9	1,0
75—100.000 »	0,3	5,0	2,6	3,1	10,9	1,5	0,3	4,0	2,5	1,2
100—125.000 »	4,5	6,0	6,8	2,8	12,9	1,4	0,6	5,0	4,6	1,3
125—150.000 »	8,0	6,6	6,9	4,8	13,5	1,5	0,3	4,7	3,8	1,4
150—200.000 »	27,6	7,2	11,0	2,9	37,8	1,6	5,3	4,2	18,0	1,5
200—300.000 »	36,9	7,2	16,6	3,9	32,5	1,8	11,3	4,5	19,0	2,3
Over 300.000 »	37,7	7,5	10,6	3,3	22,0	1,7	13,4	4,6	13,0	2,5
Ialt	115,4	6,9	55,9	3,5	134,6	1,6	31,2	4,3	62,8	2,0

Tabel 11, der omfatter lønnet personale, viser, at det gennemsnitlige forhold mellem faglærte og ufaglærte personer, er nogenlunde det samme, 2 : 1, i hovedstad og provins. Forholdsvis er der dog lidt flere faglærte i hovedstaden, hvor de store forretninger næsten ikke beskæftiger ufaglært personale. Når man kommer til resten af personalet, er strukturen imidlertid helt forskellig i hovedstad og provins. Målt i forhold til antallet af faglærte + ufaglære udgør antallet af lærlinge i provinsen 77 %, i hovedstaden kun 36 %, antallet af bude 36 % i provinsen og i hovedstaden kun 24 %, og endelig udgør antallet af kontorpersoneer i provinsen 18 % mod 16 % i hovedstaden.

Tabel 11 viser endvidere den gennemsnitlige årsløn for de forskellige grupper af beskæftigede. For flere grupper, navnlig naturligvis de faglærte, viser det sig, at lønnen er stærkt stigende med forret-

ningens størrelse. Der foreligger ikke tilsvarende oplysninger i 1937-undersøgelsen, hvorfor en sammenligning er udelukket. Det ville ellers have været af interesse at se, om den stærke lønprogression (i forhold til forretningsstørrelsen) også fandtes dengang, eller om den er et nyt eller dog et forstærket fænomen, der kunne forklare den stærke stigning i lønningers andel i omsætningen for de største forretninger. Men dette kan altså ikke opklares. På grundlag af det samlede antal beskæftigede personer kan det dog fastslås, at udnyttelsen af personalet er forringet i de største forretninger, hvilket altså må være en medvirkende årsag til stigningen i lønnens andel af omsætningen. For forretninger af samme størrelse kan man nemlig opstille følgende oversigt:

Omsætning 1949	Gennemsnitligt antal beskæftigede	
	1937	1949
Under 75.000 kr.	2,28	2,1
75—100.000 kr.	3,35	2,5
100—125.000 kr.	3,99	3,2
125—150.000 kr.	4,23	4,0
150—200.000 kr.	4,98	4,4
Over 200.000 kr.	7,88	9,0

Det bemærkes, at det kun er i de allerstørste forretninger, at antallet af personer er steget.

Lageromsætningshastigheden.

Ved varelagerets omsætningshastighed forstår man forholdet mellem årsomsætningen opgjort til indkøbsværdi og varelageret, der ligeledes må opgøres til indkøbsværdi. Det er vanskeligt at bestemme lageromsætningshastigheden for boghandelen, fordi man i denne branche i lageropgørelsen normalt kun medtager bøger, der er overtaget i fast regning, d. v. s. bindende købt af boghandleren, men ikke de bøger, han har i kommission fra forlagene. Dette var motiveringen for, at man i 1937-undersøgelsen slet ikke beregnede lageromsætningshastigheden. Lageromsætningshastigheden har driftsøkonomisk interesse, fordi den er et udtryk for, hvor meget kapital, der i forhold til omsætningen må bindes i den pågældende forretnings lager. Den er altså et udtryk for rentetabet ved at holde lager. Boghandlerens rentetab er alene knyttet til den del af lageret, der udgøres af varer købt i fast regning. Derfor har det afgjort interesse at fastslå, hvor stor omsætningen er i forhold til denne del af lageret. Jo større den er, jo

Tabel 12. Gennemsnitlig lageromsætningshastighed.

Omsætning i 1000 kr.	Under	75	100	125	150	200	Over	Ialt
	75	-100	-125	-150	-200	-300	300	
Hovedstaden	4,8	4,4	4,4	4,3	5,5	5,0	5,6	4,7
Provinsen.....	2,6	3,3	2,6	3,8	3,9	3,5	4,8	3,6

bedre udnyttelse af kapitalen. Derfor beregnedes dette tal, jvf. tabel 12. Det må huskes, at den virkelige lageromsætningshastighed er mindre, fordi det samlede lager er større end det bogførte. Sammenligning med andre branchers lageromsætningshastighed kan derfor ikke foretages, men mellem boglader af forskellig størrelse kan det udmærket ske. Det viser sig da, som man også skulle vente, at lageromsætningshastigheden er mindst for de små forretninger, der er nødt til at have et vist minimalt lager uanset den forholdsvis ringe omsætning. Navnlig i provinsen omsættes det nødvendige lager langsomt i de små forretninger, hvor omsætningshastigheden for to grupper kun er 2,6.

Når et lager omsættes 2,6 gange i løbet af et år, er det ensbetydende med, at det gennemsnitligt omsættes på lidt under 5 måneder. Imidlertid er det samlede lager, inklusive kommissionslageret, større end det bogførte lager, der igen som regel er mindre end lagerets indkøbsværdi. Lageromsætningshastigheden er derfor endnu mindre end 2,6, og omsætningstiden tilsvarende længere end det anførte. Det er også tænkeligt, at omsætningshastigheden for bøger er længere end for papir, da bøger er mere uensartede, hvorfor udvalget må være større. Det er derfor sandsynligt, at omsætningstiden for bøger købt af mindre boglader i fast regning er 7—8 måneder. Den gennemsnitlige kredit, der ydes af forlagene er $4\frac{1}{2}$ måned. For papirvarer går der gennemsnitligt 1 måned mellem modtagelsen fra og betalingen til grossisten. Både for bøger og papir gælder det derfor, at den mindre boghandler må binde en forholdsvis stor kapital i lager. Dette medfører et rentetab på omkring 1 % af omsætningen. For de større boglader gælder det derimod, at boglageret omsættes så hurtigt, at rentetabet alene falder på forlagene som følge af den lange betalingsfrist. Vi er her ved forklaringen på, at de mindste forretninger har langt de største rentekomkostninger til egen- + fremmedkapital, jvf. tabel 4 og 9.

Lageromsætningshastigheden er noget større i hovedstaden end i

provinsen. Det er naturligt, at man i provinsen, hvor det tager længere tid at få bøger hjem, må have et forholdsvis større lager stående og derfor får lavere omsætningshastighed.

Kreditsalg og udestående fordringer.

Ved siden af lageret er det kundedebitorerne, der medfører rentetab. I denne forbindelse har det interesse at se, hvor stor en del af salget, der sker på kredit, og navnlig hvor meget udestående fordringer udgør i pct. af omsætningen. Afgørende for det sidste er ikke alene, hvor stor en del af omsætningen, der sker på kredit, men også kredittens gennemsnitlige længde. Tabel 13 viser, at kreditsalg i pct. af samlet salg er stigende med omsætningens størrelse både i provins og hovedstad, dog langt stærkest i hovedstaden. Ved omsætning under 200.000 kr. er kreditsalgets gennemsnitlige andel mindst i hovedstaden, men for de største forretninger er det større end i provinsen. De gennemsnitlige udestående fordringer er opgjort ved årsskiftet, hvor de muligvis på grund af det foregående julesalg er større end over året som helhed. Forskellen er dog næppe særlig stor, da de særlige julekunder fortrinsvis er kontantkunder. Hvis man går ud fra, at der året rundt har været så stort et udestående som angivet i tabel 13, vil dette være ensbetydende med det angivne rentetab, der

Tabel 13. Kreditsalg og udestående fordringer.

Omsætning i 1000kr.	Under 75	75 -100	100 -125	125 -150	150 -200	200 -300	Over 300	Ialt
<i>Hovedstaden.</i>								
Antal forretninger 1949	4	4	7	7	9	6	4	41
Kreditsalg, pct. af oms., 1949.....	18	16	28	42	33	46	62	35
do. 1937.....	—	27	37	35	38	61		—
Antal forretninger	4	12	6	8	9	7	2	48
Gns. udestående fordringer, pct. af oms.	21	8	13	15	16	19	36	15
Rentetab, pct. af omsætning	1,0	0,4	0,7	0,8	0,8	1,0	1,8	0,8
<i>Provisen.</i>								
Antal forretninger	6	7	10	7	21	18	10	79
Kreditsalg, pct. af omsætning	25	33	40	46	45	43	53	43
Antal forretninger	6	7	10	9	22	20	9	83
Gns. udestående fordringer, pct. af oms.	7	12	13	15	16	19	15	15
Rentetab, pct. af omsætning	0,4	0,6	0,7	0,8	0,8	1,0	0,8	0,8

f. eks. er 2000 kr. på en omsætning på 200.000 kr. Der er her, ligesom ved beregningen af rentetabet ved lageret, regnet med en rentesats på 5 % p. a. Det kunne iøvrigt have været nævnt, at der også ved beregningen af rentetab ved lageret opstår en lignende usikkerhed som den, der er nævnt her for udestående fordringer, idet man går ud fra, at lagerbeholdningen hele året rundt har været af samme størrelse som ved statusopgørelsen ved nytår.

I modsætning til forholdet ved lageret er rentetab på debitorer størst for de store forretninger. — Til slut skal her omtales kreditternes længde. Hvis procenten for udestående fordringer var den samme som procenten for kreditsalg (begge i pct. af årsomsætning), ville den gennemsnitlige kredittid være 1 år. For hovedstaden er kredittiden $\frac{15 \cdot 12}{35}$ måneder eller godt 5 måneder. I provinsen derimod $\frac{15 \cdot 12}{43}$ eller godt 4 måneder. I 1937 var kredittens gennemsnitlige varighed i hovedstaden ligeledes ca. 5 måneder.

Salget pr. ekspedition.

Salget pr. ekspedition er noget større i provinsen end i hovedstaden, jvf. tabel 14. I 1937 var salget pr. ekspedition i hovedstaden kr. 1,70 mod 3,80 i 1949. Det må i denne forbindelse huskes, at boghandlerpriserne er steget ca. 100 %, jfr. tidligere. Da der kun foreligger oplysninger fra så få forretninger i de enkelte størrelsesgrupper, er det vanskeligere at sige noget sikkert om eventuel afhængighed af omsætningens størrelse. Både i hovedstad og provins er der dog to grupper med 7—8 forretninger, der begge synes at vise, at de største forretninger har det største salg pr. ekspedition. Dette er også, hvad man kunne vente, idet omsætningen i en forretning netop bliver høj, når

Tabel 14. *Salg pr. ekspedition.*

Omsætning i 1000 kr.	Under 75	75 -100	100 -125	125 -150	150 -200	200 -300	Over 300	I alt
<i>Hovedstaden.</i>								
Antal forretninger	3	2	7	2	7	1	—	22
Gnstl. salg, kr.	3,40	2,40	3,60	3,80	4,50	4,70	—	3,80
<i>Provinzen.</i>								
Antal forretninger	1	—	3	2	8	7	5	26
Gnstl. salg, kr.	4,80	—	4,30	4,10	4,60	5,90	6,10	5,20

Tabel 15. Indekstal for sæsonbevægelsen i salget.
Den gnstl. månedsomsætning = 100.

Omsætning i 1000 kr.	Under 75	75 -100	100 -125	125 -150	150 -200	200 -300	Over 300	Ialt 1949	Ialt 1937
<i>Hovedstaden.</i>									
Januar	73	83	86	81	90	86	73	82	85
Februar	86	81	78	78	83	86	84	82	99
Marts	101	76	77	101	84	87	97	90	95
April	75	77	74	74	74	85	84	79	91
Maj	74	73	72	70	73	71	65	70	81
Juni	89	70	77	74	71	68	93	84	78
Juli	67	64	80	57	60	73	57	59	71
August	93	89	111	98	98	102	73	91	100
September	83	88	110	93	94	113	117	105	111
Oktober	87	97	102	90	105	97	97	98	104
November	94	98	90	91	104	98	97	97	94
December	276	297	240	291	262	234	262	264	191
Antal forretninger . . .	3	13	8	10	10	7	4	55	65
<i>Provinsen.</i>									
Januar	97	89	82	90	85	79	77	81	
Februar	73	69	72	69	76	78	86	78	
Marts	98	81	90	89	90	86	92	89	
April	93	101	87	104	90	87	84	89	
Maj	66	75	65	80	69	70	80	73	
Juni	70	65	74	67	69	65	80	71	
Juli	62	73	90	70	64	71	67	70	
August	98	100	114	105	122	117	106	113	
September	85	95	90	95	93	91	98	94	
Oktober	105	86	93	93	90	92	89	91	
November	87	97	90	100	104	103	101	101	
December	268	268	254	236	250	260	240	250	
Antal forretninger . . .	4	10	14	7	22	19	14	90	

man sælger de dyrere varer og forstår at få folk til at købe meget pr. indkøb.

Sæsonbevægelsen i salget.

Godt halvdelen af forretningerne har meddelt oplysninger om salgets fordeling på de enkelte måneder. På grundlag heraf er der i

tabel 15 beregnet indextal, der viser salget i de enkelte måneder med det gennemsnitlige månedlige salg for hele året som basis (lig 100).

For hovedstadens vedkommende er de tilsvarende tal for 1937 indføjet til sammenligning. Julesalget var i 1949 forholdsvis endnu større end i 1937. Iøvrigt synes der at være sket en formindskelse af salget i årets fem første måneder, men dette kan muligvis forklares med, at salget i begyndelsen af 1937 var ekstraordinært stort på grund af en stor nedsættelse, som Gyldendal foretog. Det påpeges udtrykkeligt i 1937-undersøgelsen, at sæsonbevægelsen i de pågældende måneder ikke var normal for før-krigsforhold. Også salget i juli måned er faldet. Dette kan snarere antages at være udtryk for en virkelig tendens. Der er også sket et virkeligt fald i forårsomsætningen ikke blot i forhold til 1937 med den ekstra store forårsomsætning, men også i forhold til typiske førkrigsår. Dette skyldes, at skoleårets begyndelse i København er flyttet fra april til august, og dette har også flyttet indkøbene af skolebøger.

Indkøb, salg og lager af de enkelte varegrupper.

Om disse forhold blev der også stillet nogle spørgsmål på de udsendte skemaer, men kun få boghandlere har været i stand til at give specificerede oplysninger. Materialet er derfor for spinkelt til, at det kan lade sig gøre at sige noget om forskelle i bruttoavance og lageromsætningshastighed for de enkelte varegrupper.